

پیش رفتن با جمع
تجربه اقتصاد توده‌ای در آمریکای لاتین

آلبرت هیرشمن

ترجمه محمد رضا فرهادی پور

هیرشمن، آلبرت او. ۱۹۱۵ - م. Hirschman, Albert O / عنوان و نام پدیدآور: پیشت و...
شمن، مترجم محمدرضا فرهادی پور / مشخصات نشر: تهران، دنیای اقتصاد - ۱۳۹۱ / مشخصات ظاهری:
مصور / شابک: ۹۲۹۰۵-۲-۹ / ۹۷۸-۶۰۰ / ۴۵۰۰۰ ریال: چاپ اول / وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا /
عنوان اصلی: Grassroots experiences in Latin America / موضوع:
شهری - آمریکای لاتین -- نمونه پژوهی / شناسه افزوده: فرهادی پور، محمدرضا، ۱۳۵۶ - مترجم /
کنگره ۹۸۱۳۱ / HN ۱۱۰/۵ / رده‌بندی دیویی: ۳۰۷/۱۴۰۹۸ / شماره کتاب‌شناسی ملی: ۱۲۶۶۶۳۴

www.ketab.

شابک: ۹۲۹۰۵-۲-۹۷۸ / لیتوگرافی، تفره آبی چاپ و صحافی: شاد رنگ / تمام حقوق این اثر، محفوظ و متعلق به نشر دنیای اقتصاد است / نشانی انتشارات و فروشگاه: تهران، خیابان شهید مطهری، بین میرزای شیرازی و سنایی، شماره ۳۷۰ / تلفن: ۸۷۷۶۲۷۴۰-۴۳ / دورنگار: ۸۷۷۶۲۷۴۴ / پست الکترونیک: book@den.ir / پایگاه اینترنتی: book.den.ir

www.ketab.ir

پیشگفتار	۹
----------	---

مقدمه	۱۳
-------	----

فصل اول

ترتیبات معکوس	۱۷
---------------	----

آیا سند داشتن زمین بشرطی اساسی برای بهبود وضعیت خانه سازی است؟	۱۷
--	----

سوادآموزی علت یا معلول؟ تجربه های کلمبیا	۲۳
--	----

فصل دوم

پیامدهای جالب دیگر	۲۹
--------------------	----

ابداع پیوندی جدید: میکروامپرساس در سانتاگای دیلوس کابالروس	۲۹
--	----

از همیاری شخصی تا عمومی	۳۰
-------------------------	----

از تعهد جمعی بدهی تا گروه فشار: تجربه سنجش سوازان سانتودومینگو	۳۰
--	----

از خیاطی تا فعال اجتماعی: آکادمی زنان در کوماس (بیمبا)	۳۳
--	----

اقدامات همگانی و زندگی های شخصی	۳۶
---------------------------------	----

آنها وقت آزاد خود را چگونه می گذرانند؟ کارخانه لپنیات دولانو (اروگوئه)	۳۶
--	----

اثر آموزش بر روابط خانوادگی: مدرسه روستایی در آتریپلی (شیلی)	۳۹
--	----

فصل سوم

ظهور کنش هم یارانه: تعرض بیرونی	۴۵
---------------------------------	----

تعرض طبیعت: طغیان رودخانه در آرژانتین و فرسایش خاک در اروگوئه	۴۶
---	----

تعرض جامعه	۵۰
------------	----

کلاهداری زمین: آرژانتین و کلمبیا	۵۱
----------------------------------	----

دولت به مثابه متعرض: آرژانتین و شیلی	۵۴
--------------------------------------	----

فصل چهارم	
ظهور نقش هم‌باران بسیج پیشین	۶۱
اصل با و دیگوئی انرژی اجتماعی	۶۱
مثال‌هایی از کلمبیا	۶۴
ابعاد اصل	۷۴
فصل پنجم	
منافع و هزینه‌های پنهان تعاون	۷۹
منافع (با داستانی از استان پرو)	۷۹
خارج از موضوع: ورزش و تغذیه اجتماعی	۸۸
هزینه‌ها (داستان‌هایی از جمهوری کلمبیا، اروگوئه و پرو)	۹۱
فصل ششم	
سازمان‌های فعال در سیاست و کار اجتماعی	۱۰۱
چهار مورد مطالعاتی	۱۰۳
موزه هنرها و سنت‌های مردمی، بوگوتا، کلمبیا	۱۰۶
انجمن ترویج و توسعه اجتماعی، کوماس (لیما، پرو)	۱۰۹
موسسه توسعه اقتصادی - اجتماعی اروگوئه، مونتهویدئو، اروگوئه	۱۱۱
کمک‌های ملی و بین‌المللی به مردم: یک تفسیر	۱۱۶
فصل هفتم	
این‌ها، همه نشان‌دهنده چیست؟	۱۲۱

در اوایل سال ۱۹۶۳، در فرصت مطالعاتی که از سوی موسسه مطالعات پیش‌رفته^۱ نصیب من شده بود، هفتده هفته را در شش کشور آمریکای لاتین — جمهوری دومینیک، المبی، یورو شلی، آرژانتین و اروگوئه — به‌منظور بازدید از طرح‌های «توسعه مردمی» گذراندم. این طرح با حمایت مالی «بنیاد بین-آمریکایی»^۲ اجرا می‌شد. همسرم، مارا، در تمام طول این سفر به‌استثنای شیلی و اروگوئه با من بود و با مشارکت در مباحثات و یادداشت برداری، به من (بنابراین «ما» در داستان من) کمک بسیاری کرد. در هر کشور، نمایندگان این بنیاد ما را به اعضای تعاونی مسئول پروژه مورد نظر معرفی می‌کردند، اما پس از آن ما را برای طرح بحث و گفت‌وگو با آنان و برقراری ارتباط بیشتر آزاد می‌گذاشتند. از این بنیاد و نمایندگان آن، به‌دلیل سهولت در سفر، که اغلب هم با تدارکات پیچیده‌ای همراه بود، بسیار سپاسگزارم. هدفم در این سفر، «ارزیابی» بنیاد و سنجش عملکرد آن نبود. این سفر را صرفاً به‌منظور این مناسبی برای آشنایی با «تجارب مردمی» مورد استفاده قرار دادم و این حاشی حواصم از این بنیاد تشکر کنم که زمینه انجام این سفر را فراهم کرد. علاوه‌براین، علاقمندم به آنکه تصمیم گرفته‌ام با تحسین چشم‌گیر مشارکت سازنده بنیاد بین-آمریکایی برای ایجاد پیشرفت اجتماعی و اقتصادی در این سرزمین، سرگذشت این سفر

1 Institute for Advanced Study

2 Grassroots Development

3 Inter-American Foundation

را منتشر کنم. در حال حاضر، بنیاد در حال از سرگذراندن مشکلاتی است که خودش بانی ایجاد آنها نبوده است. می‌توان امیدوار بود که اثربخشی این بنیاد حفظ شود.

در پایان سفر، یک ماه در برزیل ماندم و پیش‌نویس‌های بخش بزرگی از رساله حاضر را نوشتم. این شیوه ثبت شتابان خاطراتم، مزایای آشکاری داشت. در نتیجه این تندنویسی نوشتن [متن نهایی] آسان شده بود و بسیاری از عکس‌هایی که جمع‌آوری کرده بودم کیفیت اصلی خود را حفظ کرده بودند. نکته مهم برای این که معاهد شده بودم که تنها به این روش می‌توانم بعضی از ویژگی‌های مقایسه‌ای تجارب مختلف را به‌طور تصادفی پیدا کنم. البته، عجله، هزینه هم‌دار نبود. من از مطالعات در حال توسعه درباره تعاونی‌ها و پروژه‌های توسعه مردمی کمک فکری بگیرم. بنابراین، تقریباً در نبود منابع و مأخذ موجود در این زمینه و استناد از استفاده از مجموعه پروژه‌های مطالعاتی این حوزه که پیش از این دیده بودم شروع به تکمیل این رساله کردم. امیدوارم که همه این‌ها روشن کند که گزارش من چگونه باید خوانده شود: هم‌چون سفرنامه‌ای مستدل و نه یک رساله دانشگاهی.

بیش از همه مدیران و اعضای تعاونی‌هایی هستم که در امریکای لاتین ملاقات‌شان کردم؛ به‌دلیل صداقت و شکلی و مهمان‌نوازی و صمیمیت و خوش‌رویی‌شان. به‌دلیل وجود برخی محدودیت‌های منی توأم نام آنها را ذکر کنم و هم‌چنین، می‌خواهم از اعضای بنیاد بین - امریکایی و سایر کسانی که نظرات ارزنده‌ای در مورد پیش‌نویس اولیه کتاب مبذول داشتند، تشکر کنم.

شایسته است که به‌طور خاص به نام یکی از خوانندگان دقیق این پیش‌نویس اشاره کنم. او میچل دنبرگ^۱ است که عکس‌هایش به این کتاب زیبایی بخشید. او در پاییز ۱۹۸۳ با دست‌نوشته‌های من به اغلب نقاطی که در موردشان نوشته بودم سفر کرد. عکس‌هایی که گرفته بود به‌شکلی زیبا، احساس کلی آن نقاط

را [به بیننده] منتقل می‌کنند. علاوه بر این، بسیاری از این عکس‌ها توصیفاتی دقیق در مورد نکات خاص این متن ارائه می‌کنند.

بیشتر فصل چهار این رساله به‌طور مجزا در مجله توسعه مردمی، دوره ۷، شماره ۲، ۱۹۸۳ با عنوان «اصل بقا و دگرگونی انرژی اجتماعی» چاپ شد.

آلبرت اوتو هیرشمن

ژانویه ۱۹۸۴

www.ketab.ir

میل به بهتر کردن شرایط ... از رحم مادر با ماست
و هرگز تا لحظه مرگ رهایمان نخواهد کرد.
آدام اسمیت، ثروت ملل

رساله حاضر، با مثال‌ها و فرضیه‌هایش، تفسیر همین جمله کلیدی آدام اسمیت است. او موضوع «بهتر کردن شرایط» را به صورت فرضی بدیهی مطرح می‌کند که میل انسان به رهایی را توضیح می‌دهد. ظاهراً خود واژه «بهتر کردن شرایط»، مانند تعبیر متاخر «پیش رفتن رفاه جلو» یا «ساختن»، به تلاش فردی اشاره می‌کند. اما سایر الگوهای کنش و تلاش که در راستای دسترسی به همان هدف هستند نیز باید در مد نظر قرار گیرند: این کنش‌ها دربرگیرنده اقدامات ابتکاری جمعی مانند شکل‌گیری گروه‌های ذی‌نفع یا اعمالی با اعتراض به وضع مالیات‌های جدید یا قیمت‌های بالاتر، یا حتی تصرف مشهوری زمین‌های بایر دولتی یا خصوصی واقع در حومه شهر توسط گروهی روستایی است که مسکن مناسبی برای سکونت و زندگی ندارند. این‌ها هم چنین کنش‌هایی هستند که مردم برای «بهتر کردن شرایط خود» به‌کار می‌گیرند و شمار قابل ملاحظه‌ای از چنین کنش‌هایی با ابعاد جمعی نیز در زمان آدام اسمیت اتفاق می‌افتاد (برای مثال، آشوب‌های ویلکس^۱). اما در کتاب ثروت ملل، این قبیل کنش‌های جمعی

مورد بی توجهی یا — در مورد تبانی بازرگانان — به مثابه «توطئه‌هایی علیه مردم» مورد انتقاد قرار گرفته‌اند.^۱

درواقع، طیفی از این کنش‌ها وجود دارد — از کنش‌های کاملاً شخصی تا کنش‌های صراحتاً همگانی، همراه با گوناگونی بینابینی و دورگه و ترکیبی در میان آنها — که همگی تحت عنوان مورد نظر اسمیت قرار می‌گیرند: «سازگاری کنندگان با پذیرش این کنش‌ها برآنند تا از آنها به مثابه ابزاری برای نفع به هدف «بهرتر کردن شرایط» استفاده کنند. بنابراین، سوالی که می‌توان مطرح کرد این است که تحت چه شرایطی، هرگزینه خاصی در طول این طیف از کنش کاملاً شخصی گرفته تا کنش‌های کاملاً همگانی — انتخاب خواهد شد. این مسئله اساساً، چندان بلندپروازانه نیست بلکه می‌کوشد بر مبنای ارائه شش‌ماری از کنش‌های شخصی و همگانی مردم برای بهتر کردن شرایط‌شان، صرفاً به تشریح داستان تلاش‌های مردمی به‌ترتیبی خاص و با توجه به ویژگی‌های مشترک و آلتوهای مقایسه‌ای آنان بپردازد.

از آن‌جا که پیشتر برخورد چندانی با «مائل «توسعه مردمی» نداشتیم، با ذهنی باز عازم این سفر تحقیقاتی شدیم. اما، به سختی می‌توانم در این مرحله از زندگی و نوشتن و نمود کنم که ذهنی نانوشتۀ دارم و تحت تأثیر نوشته‌های پیشینم نیستم: تعجب‌آور نخواهد بود اگر در این رساله، برخی نکات قویاً با موضوعات پیشین مورد علاقه من مرتبط با نقطه‌ای از موضوعات مشخص کتاب استراتژی توسعه صنعتی (۱۹۵۸) گرفته تا علاقه کنونی‌ام در زمینه انگیزه‌های وادارکننده مردم به‌سوی تعقیب خوشبختی شخصی یا همگانی (موضوع کتاب دگردیسی مشغولیتها^۲، ۱۹۸۲). برای مثال، در این اطلاعات

۱. اشاره هیرشمن به این جمله معروف آدام اسمیت است که «بازرگانان به ندرت با همکاران خود همکاری می‌شوند. اما هرگاه چنین کاری بکنند، مذاکره آنها با شکل‌گیری توطئه‌ای علیه مردم [مصرف‌کننده] پایان می‌یابد. ناشر.

Adam Smith: The wealth of the nations. Book 1, chapter 10, para. 82.

2. Shifting involvements: private interest and public action

این کتاب به فارسی ترجمه شده است:

دگردیسی مشغولیت‌ها: نفع شخصی و کنش همگانی، ترجمه محمد مالجو، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۵

از مدیران تعاونی‌های روستایی درباره تاریخچه سازمان‌های آنها و درباره مشکلات و درگیری‌هایشان کاری از من ساخته نبود مگر این‌که با دقت بسیار به عناصری از داستان‌ها توجه کنم که نشانه‌هایی از شباهت با «پیوندهای» مورد علاقه من داشتند یا به‌طور کلی تر، [نشانه‌هایی از] راه‌حل‌هایی متوالی برای دوره‌هایی دارند که گفته می‌شود دوره‌های باطنند. هنوز هم وقتی توالی‌های «دوره‌های» را که در کتاب استراتژی توسعه اقتصادی شناسایی کردم، به یاد می‌آورم، یا با موضوعی مشابه یا با مشاهداتی تازه در مورد موضوعاتی مانند تضاد، خنثی‌سازی اعتراض، روبه‌رو می‌شوم، قلبم به تپش می‌افتد. باین حال، سرانجام و خوشبختانه، موضوعاتی جدید از دل مواد مطالعاتی غنی پیشین سربرآوردند و زمره‌های جدیدی را به توجه مرا به خود جلب کردند.^۱

در پایان به شرح الگویی می‌پردازم که در بیان داستان‌های کتاب دنبال خواهم کرد. کتاب را با مشاهداتی مانند انواع مشخص توالی‌های توسعه (فصل اول و دوم) شروع خواهم کرد که در زمره مفاهیم پیشین مورد علاقه من هستند. پس از آن، با تصویری از «توسعه مردمی» که به آرامی نمایان می‌شود، موضوعاتی کلی را بیان می‌کنم که کمتر تحت تأثیر کارهای پیشین من قرار دارند و حق مطلب را در مورد موضوعات مورد نظر ما ادا می‌کنند (فصل سوم تا پنجم). فصل ششم سازمان‌های «واسطه»، مورد بحث قرار می‌دهد که در سرتاسر آمریکای لاتین برای کمک به بهتر کردن شرایط مردم کم‌درآمد توسعه یافته‌اند، و در فصل پایانی، در مورد پیامدهای اجتماعی و سیاسی شبکه متراکم آثار توسعه مردمی بحث می‌کنم.

۱. نگاه کنید به مقاله من با عنوان

"A Dissent: Confession The Strategy of Economic Development Revisited", to be published in Gerald Meier Dudley Seers, eds. *Pioneers of Development*, (Oxford University Press, 1984)

۲. خروج - اعتراض Exit-Voice اشاره دارد به مقاله‌ای از هیرشمن Exit, voice, and loyalty محور این مقاله، تشریح جاره‌ای است که برخی اقتصاددانان نیز از جمله هیک و فریدمن برای مقصود کنندگان در برابر کالاهای بی‌کیفیت قائل‌اند، یا باید کالاها را بخریم، کنده و یا اعتراض کنند، به اعتقاد هیک و فریدمن، خروج مقصود کنندگان از رابطه خرید - فروش، محازات مؤثرتری است تا اعتراض هیرشمن مبتنی بر نظریه است. بیشتر